
ÖTÜKEN

ZIPÇIKTILAR

PEYAMİ SAFA
SERVER BEDİ

NOTLANDIRARAK YENİ HARFLERE AKTARAN
ÇİMEN GÜNAY-ERKOL

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1415
KÜLTÜR SERİSİ: 828

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-605-155-830-1

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Göktürk Ömer Çakır

Son Okuma: Recep Kesici

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Karakış Basım

Baskı: İmak Ofset Basım Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika Numarası: 12531 Tel: (0212) 444 62 18

İstanbul- 2019

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Peyami Safa (2 Nisan 1899-15 Haziran 1961)

2 Nisan 1899'da İstanbul Gedikpaşa'da doğdu. Babası Şair İsmail Safa, annesi Server Bedia Hanım'dır. Bir buçuk yaşındayken babası Sivas'ta öldü. İlk öğrenimine Gedikpaşa'da Menbaül-İrfan Mektebi'nde başladı. Eğitimi devam ederken dokuz yaşında, sağ kolunda ortaya çıkan kemik veremi yüzünden uzun bir hastalık dönemi geçirdi. (1908). 1910'da başladığı Vefa İdadisi'ni bu hastalık ve geçim darlığı sebebiyle bırakmak zorunda kaldı. *Bir Mekteplinin Hatıratı / Karanlıklar Kralı* (1913) adlı ilk kitabını Vefa İdadisi'ndeki öğrenciliği sırasında çıkardı. Tiyatro eğitimi almak için Darülbedayi imtihanlarına girdi, kazandı, ancak devam edemedi (1914). Posta-Telgraf Nezareti'nde göreve başladı. Ardından Boğaziçi'ndeki Rehber-i İttihad Mektebi'ne muallim olarak girdi (1917). Bu dönemde *Fağfur, Servet-i Fünûn* ve *İctihad*'da yazdı. Bir süre Düyun-ı Umumiye İdaresi'nde çalıştı (1918).

Ağabeyi İlhami Safa ile birlikte *Yirminci Asır* gazetesini çıkardı. (1919). *Yirminci Asır* kapandıktan sonra *Tercüman-ı Hakikat* ve *Tasvir-i Efkâr* (1922), Cumhuriyet'in ilânının ardından *Son Telgraf*, *Son Saat* ve *Son Posta* gazetelerinde çalıştı. 1924 yılında Server Bedi takma adıyla meşhur Cingöz Recai tipini yarattı. Halil Lutfi (Dördüncü) ile birlikte *Büyük Yol* adlı bir gazete çıkardı (1925). Aynı tarihlerde hem Server Bedi hem Peyami Safa imzasıyla *Cumhuriyet*'te yazdı. Bu gazeteyle ilişkisini fıkra yazarı ve edebiyat sayfası yöneticisi olarak aralıklarla sürdürdü (1928-1940). *Resimli Ay*, *Hareket* dergilerinde yazdı. Ağabeyi İlhami Safa ile birlikte *Hafta* dergisini çıkardı. (1935). *Hafta*'nın ardından *Kültür Haftası*'nı çıkardı.

Cumhuriyet'ten sonra *Yeni Mecmua, Tasvir-i Efkâr, Çınaraltı, Büyük Doğu, Vakit* ve *Ulus* gazetesinde yazmaya başladı (1949-1953). Bursa'dan milletvekili adayı oldu ancak seçimi kazanamadı (1950).

Peyami Safa bir süre sonra *Türk Düşüncesi* dergisini yayımlamaya başladı (Aralık 1953) ve *Milliyet* gazetesi yazı kadrosunda yer aldı (1 Ekim 1954). Ardından *Tercüman*'a geçti (Mart 1959). *Büyük Doğu*'da ve *Havadis* gazetesinde yazdı (21 Temmuz 1960). *Düşünen Adam* dergisinde (5 Ocak 1961) ve *Son Havadis* gazetesinde (10 Mart 1961) yazmaya başladı. 15 Haziran 1961 tarihinde Çiftehavuzlar'da öldü ve Edirnekapı Mezarlığı'nda toprağa verildi.

Peyami Safa'nın 1914-1961 yılları arasında gerçek ismiyle ve Server Bedi, Çömez, Serazad, Safiye Peyman, Bedia Servet gibi takma adlarla yazdığı süreli yayınlar şunlardır: Gazete: *Büyük Yol, Cumhuriyet, Havadis, Milliyet, Son Havadis, Son Posta, Son Telgraf, Tan, Tasvir, Tasvîr-i Efkâr, Tercüman, Tercümân-ı Hakîkat, Ulus, Vakit, Yirminci Asır*. Dergi: *Aydabir, Aydede, Bozkurt, Büyük Doğu, Çınaraltı, Düşünen Adam, Edebiyat Gazetesi, Fağfur, Hafta, Hareket, Hayat, Heray, İctihad, İslâm Mecmuası, Kültür Haftası, Resimli Ay,*

Resimli Şark, Seksoloji, Servet-i Fünûn, Türk Dili, Türk Düşüncesi, Türk Yurdu, Türklük, Yedigün, Yeni Çağ, Yeni İstiklâl, Yeni Mecmua, Yeni Türk Mecmuası.

Eserleri. Hikâyeleri. 1. *Gençliğimiz* (1922). 2. *Siyah Beyaz Hikâyeler* (1923). 3. *Ateş Böcekleri* (1925). 4. *İstanbul Hikâyeleri* (tarihsiz). 5. *Hikâyeler*. İlk Defa Bütün Hikâyeleri Bir Arada (1980). *Asrın Hikâyeleri*'yle *Siyah Beyaz Hikâyeler*, *Ateş Böcekleri* ve *Resimli A*y mecmuasının 1930 yılında verdiği Resimli Hikâyeler ilâvesindeki hikâyeler Halil Açıkgöz tarafından bir araya getirilmiştir.

Romanları. 1. *Sözde Kızlar* (1922). 2. *Şimşek* (1923). 3. *Mahşer* (1924). 4. *Bir Akşamdı* (1924). 5. *Canan* (1925). 6. *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu* (1930). 7. *Fatih-Harbiye* (1931). 8. *Bir Tereddüdün Romanı* (1933). 9. *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* (1949). 10. *Yalnızız* (1951). 11. *Biz İnsanlar* (1959). Peyami Safa'nın ayrıca *Gün Doğuyor* adlı bir piyesi yayımlanmıştır (1937). Ayrıca Server Bedi takma adıyla çok sayıda roman ve hikâye kitabı yayımlamış, tefrika etmiştir. Bu eserler de Ötüken Neşriyat tarafından Server Bedi Külliyatı başlığı altında 2018 yılından itibaren yayımlanmaya başlamıştır.

Diğer Eserleri. 1. *Türk İnkılâbına Bakışlar* (1938). 2. *Felsefî Buhran* (1939). 3. *Millet ve İnsan* (1943). İkinci baskısı *Nasyonalizm* adıyla yapılmıştır (1961). 4. *Mahutlar* (1959). 5. *Sosyalizm* (1961). 6. *Mistisizm* (1961). 7. *Doğu-Batı Sentezi* (1962). 8. *Kızıl Çocuğa Mektuplar* (1971). Yukarıdaki üç eseri ayrıca *Nasyonalizm-Sosyalizm-Mistisizm* adıyla bir arada basılmıştır (1975).

Büyük Avrupa Anketi adlı eseri (1938) Peyami Safa'nın 1936 yılında çıktığı Avrupa seyahatini anlatır. Peyami Safa'nın çeşitli gazete ve dergilerdeki yazılarından seçmeler konularına göre tasnif edilerek "Objektif" adı altında basılmıştır: *Osmanlıca, Türkçe, Uydurmaca* (1970); *Sanat, Edebiyat, Tenkit* (1971); *Sosyalizm Marksizm Komünizm* (1971); *Din, İnkılâp, İrtica* (1971); *Kadın, Aşk, Aile* (1973); *Yazarlar, Sanatçılar, Meşhurlar* (1976); *Eğitim, Gençlik, Üniversite* (1976); *Yirminci Asır, Avrupa ve Biz* (1976). Peyami Safa, *Cumhuriyet Mekteplerine Millet Alfabesi* (1929), *Cumhuriyet Mekteplerine Kıraat* (I-IV, 1929), *Yeni Talebe Mektupları* (1930), *Büyük Mektep Nümuneleri* (1932), *Türk Grameri* (1941), *Dil Bilgisi* (1942), *Türkçe İzahlı Fransız Grameri* (1948) gibi ders kitapları da kaleme almıştır.

ÖNSÖZ

Peyami Safa'nın Server Bedi imzasıyla yayımladığı *Zıpçıktılar*, Fatih'te yaşayan ve görücü usulüyle evlenmek istemeyen genç bir kızın peşine takılan zampara bir delikanlının, türlü ayak oyunlarıyla hayata geçirdiği, daha sonra da cinayet ve yasak aşkla gölgelenecek bu çok hareketli evlilik sayesinde, Şişli'de bir apartmana geçerek sınıf atlamasının hikâyesidir. Romanın ilk kısmı, delikanlının evliliğin gerçekleşmesi için verdiği uğraşları ve yasak aşkını, ikinci kısmı ise Şişli'deki apartman hayatını anlatır. Yazar, romanın gerek Fatih'in konu edildiği ilk kısmında, gerekse Şişli'deki "çarpık" ilişkilerin ele alındığı ikinci kısmında, kültürün modernleşme adı altında Batı etkisine koşulsuz teslim edilmesine karşı milliyetçi ve muhafazakâr bir refleksle tepki verir. Genç kızlar, kadınlar, "asri" görünme arzusuyla ve Batılı hayata özendikleri için geleneklere burun kıvırmaya başlamışlardır: görücü usulünün yerini "sosyete" adı verilen ve tarafların birbirini görmesi için planlanan ev ziyaretleri, kınanın yerini manikür, beşibiryerdenin yerini daha "zarif" takılar almıştır. Semtlerde gençleri duygusal olarak etkileyen, müzikleriyle onları adeta uyuşturan filmler gösteren sinemalar açılmıştır. Yazar geleneksel mahallelere sirayet eden bu değişimi, tüm kültürün çökmesine neden olacak tehlikeli bir çatlak olarak değerlendirir.

Romanda bu çatlak, kadın-erkek ilişkisi etrafında derinleştirilir ve tartışılır. İlginç olan, Doğu ile Batı'yı, Fatih ile Şişli'yi iki kutup olarak birbirinden ayrı tutmak için özel bir çaba gösteren yazarın, *Zıpçıktılar*'da, kadın ve erkeği topyekûn bir kutuplaştırmaya tabi tutmamasıdır. Safa, mertlik göstermek gereken yerde kadınların önden gittiği, dediğini yaptırmak için erkeklere fiziksel şiddet uyguladığı, erkeklerin duygularıyla boğuştuğu ve aciz kaldığı, bir tarafın diğerine dönüştüğü ve bu döngünün farklı şekil-

lerde tekrarlandığı sahnelerle, yer yer akışkan bir toplumsal cinsiyet portresi çizer. Bu akışkanlığa zaman zaman da özcü müdahalelerde bulunan yazar, farklı bağlamlarda "Türk kadını"nın nasıl olması gerektiğine ilişkin yorumlar yapar. Romanın trajik sonu da "Türk erkeği" için bir ahlâk dersi niteliğindedir. Türk edebiyatında alışık olduğumuz tarzda, "kötü kadın" tarafından yoldan çıkarılan ve türlü acılar çekip pişman olan bir erkekten değil, bizzat yoldan çıkarandan, "ahlâksızdan" verilen bir derstir bu. Tahribatın içinden yapılan dramatik bir muhasebeyle zampara delikanlı, kendi yarattığı girdabın mahkûmu oluşunu anlatır ve romanın sonunu başına bağlar.

Mektep dergisinin "Galeri" adlı köşesindeki 22 Şubat 1932 tarihli yazısında, "*Zıpçıktılar* birtakım iddialı ve güya edebî romanlardan daha canlı ve muvaffakiyetli bir kitap değil midir?" diye soran Nahid Sırrı Örik, romandaki "kötücüllük" meselesinden özellikle hoşlanmış olmalı. Hiçbir kadına kapılmamaya yeminli, onları oyuncakları gibi gören bir zamparanın, onu zenginliğe ulaştıracak evlilik için bir kadınla "kötülükte iş birliği" yaparken aşka düşmesi, ipleri kaptırmamak için kendisiyle mücadele etmesi, karşısındakinin de onu kullandığını içten içe bilmesine rağmen daha önce hiç hissetmediği kadar büyük bir tutkuyla bu "kötücül" kadına bağlanması, *Zıpçıktılar*'da Fatih-Şişli hattının tramvayı olur: bir semtten diğerine bu duygusal yük ve sorgulamalarla geçilir. Duygulara ilişkin bu tartışma, Doğulu ve Batılı iki erkek tipi kullanılarak değil, bu ikisinin karışımı olan ve karmaşadan hem yararlanan hem de ondan mustarip bir erkek üzerinden yürütüldüğü için orijinaldir.

Zıpçıktılar ilk olarak *Tevhid-i Efkâr* gazetesinde tefrika edilir (ilk tefrika 3 Aralık 1924'te yayımlanır) ve 1925'te Orhaniye Matbaası tarafından Osmanlıca bir kitap olarak basılır. 1941 ve 1943'te, bazı bölümler çıkartılarak *Deli Gönlüm* adıyla yeniden okurla buluşan roman, ilk defa eksiksiz olarak, sadeleştirilmeden, Latin harfleriyle yayımlanmak-

tadır. Eser yayına hazırlanırken günümüzde kullanılmayan kelimeler ile Fransızca, İngilizce veya İtalyancadan alınarak okundukları şekilde yazılarak kullanılan kelimeler ve çeşitli tarihsel kişilere göndermelerle şiirlerden yapılan alıntılar dipnotlarla açıklanmıştır.

Bu kitabı bana emanet eden Seval Şahin'e, Nahid Sırrı Örik'in *Zıpçıktılar*'a duyduğu sempatiye dikkatimi çeken Serdar Soydan'a, çevirinin kontrolüne coşkuyla eşlik ettiği için Güneş Sezen'e, çözemediğim kelimelerdeki içgüdüsel başarısı nedeniyle Uğur Çalışkan'a ve Fransızca bilgisiyle yardıma koşan Senem Timuroğlu'na, yaklaşık bir yıla yayılan bu çalışmaya odaklanmamı kolaylaştıran neşelendirici destekleri için Fatma Damak, Esra Derya Dilek ve Ali Serdar'a teşekkür ederim. Bu romandan bahsettiğimde beni merak ve dikkatle dinleyen herkese teşekkür ederim. Gösterdikleri sabır nedeniyle özellikle aileme minnettarım.

Çimen Günay-Erkol

İstanbul, Ağustos 2019

سرور بدیع

زیب چیقدیلر!

طابع وناشری : اورخانیه مطبعه‌سی

BİRİNCİ KISIM

I

Bütün ömrüm sergüzeştlerle[1] doludur. Seyrek saçlı olmadığım halde, başımdaki teller kadar macera geçirdim. Bir kısım halkın tiyatrolara, sinemalara koşarak, yahut roman okuyarak, hayali geniş bir iki müellifin[2] alelade yalanlarını hayretle, merakla, heyecanla seyretmelerine ve okumalarına daima şaşar dururum. Sahnede, beyaz perdede, sahifede birbirlerini velyeden[3] bu vakalar, benim için basit şeylerdir; o kadar tecrübem var ki hayatın her hadisesine karşı hayret hassamı[4] kaybettim. Bir komik beni güldüremez, çünkü ne kadar maskaralık yapsa, benim hayatta rast geldiğim hakiki, hâlis ve su katılmamış maskara derecesinde mizah duygumu tahrik edemez. Bir dram aktörü de sahnede ne kadar haykırırsa haykırsın hayatta gördüğüm facialar yanında o derece suni, yabancı ve yaya kalır ki temsil ettiği vakaya karşı merhametimi değil, temaşa[5] sanatına karşı hiddetimi galeyana getirebilir. Hele romanlarda, adi bir sevda meselesi için muharrir[6] efendinin beş yüz sahife yazması ve herkesin bu temcit pilavını hırs ile, iştiha[7] ile, kapışa kapışa yemesi çok tuhafıma gider. Şimdi bu güzel yalanlara karşı umumun incizabını[8] bir tarafa bırakarak içine henüz girdiğim yeni ve büyük bir macerayı bütün teferruatıyla yazmak ve başımdan geçen vakaların

---

[1] Macera.
[2] Yazarın.
[3] Takip eden.
[4] Kuvvetimi.
[5] Tiyatro.
[6] Yazar.
[7] İstek, iştah.
[8] Toplumun kapılmasını.

hiç olmazsa bir tanesini fakat en mühimini tesbit etmek istiyorum. Defterim dolup bittikten sonra yazdıklarımı dikkatle okuyacağım ve bu maceranın romancı efendiler tarafından uydurulan vakalardan geri kalır bir yeri değiştirerek sergüzeştimi aleniyete koyacağım. Her şeyi doğru, dosdoğru, kör kadıya gör diyecek kadar doğru yazıyorum. İster kendime, isterse başkalarına ait olsun, birçok esrarı faş edeceğim.[9] Hakikatin yüzü somurtkandır, der[ler], hayır! Somurtan hakikatin yüzü değil hakikati öğrenmekten korkan müraîlerin[10] çehresidir.

Esrarı faş etmeye kendimden başlıyorum.

Varan bir: Beni sokakta yahut bazı salonlarda arkaya itina ile taranmış ve bir siyah atlas gibi pırıl pırıl yanan saçlarım, ara sıra sol gözümün oyuğuna sıkıştırdığım tek gözlüğüm, mağrur ve müstağni[11] bakışlarım, daima yenisini ve modaya muvafık[12] giydiğim kostümlerim, renkleri ve çizgileri mümtaz[13] kravatlarım, pırlanta kol düğmelerim, ipekli gömleğimle hep sipahi ocağı cigarası içerken görenler, zengin zannederler. Çünkü en müdekkik[14] insanlar bile zevahirperesttirler.[15] Nitekim öyle zannediyorlar. Halbuki, işte bir sır: Ben meteliksiz bir adamım! Herkes Nasreddin Hoca'nın kürkü hikâyesini dikkat ve safvetle[16] dinleyerek yalnız takdir etmekle kalırken, ben, hayatta bundan daha büyük hakikat olmadığını anlayarak, bütün kuvvetimi zarif ve mükellef giyinmeye hasrettim[17] ve kürk hikâyesinin bu

---

[9] Açığa çıkartmak.
[10] İkiyüzlü.
[11] Doygun, eyvallah etmeyen.
[12] Orijinal metinde muvafığım diye yazılmış, anlam gereği muvafık olarak düzeltilmiştir (Haz. Notu). Muvafık, "uygun" demektir.
[13] Seçilmiş.
[14] Dikkatli.
[15] Görünüşe kapılan.
[16] Temizlik, saflık.
[17] Ayırdım.

asırda en amelî[18] kahramanlarından biri oldum. Benim vaziyette bulunanlar, sırlarının faş edilmesinden korkmasınlar, çünkü insanlarda zevahirperestlik asıldır, dünya durdukça sırtlarında kürkü olanlar, en büyük sofralara davet edileceklerdir.

Bugüne kadar iyi giyinmekle elde ettiğim kârlar, saymakla biter tükenir şeyler değildir. İyi giyinmek bana para, kadın, şöhret getirdi. Fakat saadet sehpasının bu üç ayağı, mahiyetim[19] anlaşıldıktan sonra çatır çutur kırılarak beni yere çökertti. Zaten hayatım bu düşüp kalkmaların tarihçesinden ibarettir. Şimdi, yine yerdeyim. Yani, yine param yok. Tanıdığım kadınlar, yine beni görünce yüz buruşturuyorlar. Herkesin yine aleyhimde bulunduğunu biliyorum. Bu sefer o kadar ihtiyatla yerden kalkacağım ve o kadar maharetle ayakta duracağım ki bir daha yüzüstü gelmeyeceğime eminim. Her mükemmel plan gibi, benim maksadım da gayet basit: Zengin bir kızla evlenmek ve parasını yemek istiyorum.

Zengin kız! Bu devirde hani? Kesme cam gibi parlayan rugan iskarpinlerinin üstünde bir zerre toz, bir kırışık bulunmayan, ipek çorapları yepyeni, tayyörleri veya mantoları terziden yahut naftalinli gardroptan henüz çıkmış "elegant"[20] hanım kızlarımızın da benden bir numara fazla olmadıklarını bilirim. Bunlar da Hoca'nın kürkü hikâyesinin müennes[21] kahramanlarıdırlar. Para nerede? Var mı çene? Var mı yüksekten atıp tutma! Var mı göz süzüp, gerdan kırıp, göğüs titretip, kalça sallayıp, bel kıvırmak! İşte bu zengin kızların göze görünmekten çekindiklerini ve servetlerine güvenerek bir köşeye sindiklerini hissettiğim

---

[18] Uygulayıcı.
[19] İçyüzü.
[20] Şık.
[21] Dişi.

için, onları gösterişli salonlardan ziyade kuytu yerlerde arıyorum.

***

Esbâk Rüsûmat başkâtiplerinden[22] Mahmut Efendi, Fatih'te, büyük bir evde oturuyor. Bu zat, öyle göze görünür zenginlerden değildir. Petrolü elektriğe, evi apartmana, tramvayı arabaya veya otomobile, hamamı banyoya, Hereke mamülatını İngiliz kumaşlarına, Bursa ipeğini pompadura,[23] hacı yağını (Koti)[24] lavantasına, mesti iskarpine, kuşağı kemere, minderleri kanepelere ve kuzu dolmasını bifteğe tercih eder. Asyaî hayatında da müsrif değildir. Bütçesinin masraf hanesi, vâridâtı[25] yanında, Beyazıt Camii minarelerinden birine nispetle kurşun kalem boyunda kalır ve böyle kaldığı içindir ki, Mahmut Efendi Fatih'te büyük bir ev, Saraçhanebaşı'nda altı dükkân, Mahmutpaşa'da iki han, Cihangir'de üç arsa, Feriköy'de birkaç taş bina, Galatasaray'da da cadde üstünde büyük bir mağaza ile, Keşişdağı'nda[26] ufak çapta bir nazire,[27] muazzam bir apartman sahibidir. Fakat zevahirperest olanlar, bu apartman kapıcısı ile Mahmut Efendi'yi yan yana görmeseler, ikinciyi birincinin uşağı zannederler: Hazret o kadar kıyafet düşkünüdür. Onun zengin olduğunu da ancak Fatih muhiti ile birkaç rakibi bilir. Mahmut Efendi, "ağniya-yi meşhure"den[28] olup bin hırsızın rüyasına girmektense,

---

[22] Gümrük İdaresi eski başkâtiplerinden.

[23] Orijinali Fransızca, pompadour, gerçek adı Jeanne-Antoinette Poisson olan, Fransa Kralı XV. Louis'in en ünlü gözdelerinden Madam de Pompadour'un adıyla anılan bir kumaş.

[24] Orijinali İngilizce, Coty, Amerikan menşeli güzellik ürünleri markası (kuruluşu 1904).

[25] Kazanç, gelir.

[26] Bugünkü Uludağ.

[27] Örnek.

[28] Meşhur zenginlerden.